

סימן רמ"ד

קצנא וידור בפני חכם חקן

פתחת לחלבות קימה והידור; בעם
המצות ושכרה

א. בעיקר א', שו"ע: מצות קשה¹ לקים בפני כל
חכם וכו'. ואפילו אינו זקן, וכן מפני זקן אפילו
אינו חכם, שנאמר (ויקרא י"ט, ל"ב) "מפני שיבה
תקום והדרת פני זקן", ולמדו חז"ל² ששיבה
היינו זקן ואפילו עם הארץ, וזקן נטריקון יזה
קנה חכמה ויהיו חכם אפילו צעיר בשנים.

בטעם המצוה, יש מהראשונים³ שכתבו
ששורש אחד לשניהם, שישור המצוה הוא לנהוג
כבוד בחכמים, ואדם זקן נעשה חכם על ידי

- בהשבת אבירה לתי"ח, אינו צריך להביא
סימנים או עדים שהאבירה שלו, אלא נאמן
בטביעת עין שהאבירה שלו (שם סי' רס"ב סכ"א).
נחלקו הפוסקים¹⁰⁸ אם נהג בזמנינו.

- אם אינה לפי כבודו של התי"ח להשיב
אבירה זו, אינו חייב בה (שם סי' רס"ג ס"ב), ואף
אסור לו להתסיר משום ולזול בכבוד התורה (שם
סעי' ג' ב"מ"א). נהג¹⁰⁹ בזמנינו.

- תי"ח הרואה את בהמת חבירו רובעת תחת
מטאה ואין זה לפי כבוד תורתו לפורקה, הרי
זה פטור מפריקתה (שם סי' ע"ב ס"ג). נהג
בזמנינו.

- אחד מהאחים שעשה סחורה במצות יתומים
קטנים, אם הוא תי"ח הרינו סילן של שם רפי'
ס"ב). נהג¹¹⁰ בזמנינו.

אוצר החכמה

אף בזמנינו, מיעוט כתב שם בשיך סקיד שבזמנינו המנהג שהותית בא לדין בעצמו. 108. בטיז חרע שם כתב
דנהג בזמנינו ובסתימת הרמ"א שם, וכיב בהג' רעק"א שם בשם בן המלך, ובפתיש שם סק"ב בשם שרית
שבות יעקב ח"א סי' קס"ו [דאף שהסמיע שם סקנ"ו נסתפק בזה, מאחר שהרמ"א לא חילק בזה מוכח דס"ל
שאף בזהיו אנטיק בן, ואין ספקו של הסמיע נוציא נדיד ודאי של רמ"א, ברכי חרע סי' ט"ו, עטרת צבי
חרע סי' רס"ב סכ"א. אמנם במגיד נעשה ה"ל גירושין פיג היט כתב בדעת הרמב"ם שאינו נהג בזמנינו, והובא
בבית שמואל סי' קל"ב סק"ו, וכיב בשורת פני יהושע אבה"ע ח"ב סי' ס"ג ובשורע הרב חרע ה"ל נציאה ס"ט
הביא ספקו של הסמיע ולא הכריע. 109. בן נראה מסתימת הפוסקים, וכן מסתברא דסוף סוף מאחר
שנחשב לתי"ח יהיה ולזול בכבוד התורה. וכן נראה לגבי הדין רלה"ל גבי פריקת בהמה. 110. ברכי חרע
סי' ט"ז סק"ג פתיש סי' רפ"ז סק"א. ועי' סמיע שם סק"ג.

1. בטעם שאין מברכים על מצוה זו עי' סי' ר"ט הערה 2. ויש לציין למשיכ בשלה"ק מסי' יטנא (אחר ק"ס בנח"ד
יד תורה שבמצוות המורטנות לאדם בכל שעה שלא נקבעה להם ברכה מיוחדת כגון וידור פני זקן, שאדם
צריך לכין בה לשם מצוה ושוב שיאמר בפיו הריני עושה כך לקיים מה שנאמר וכו' ע"ש. 2. בן הוא דעת
אישי בן יהודה בקידושין ל"ב ע"ב וכן הלכה. 3. ספר החינוך מצוה רנ"ג, הרדב"ז במצודת דוד מצוה כ"ג.
וכן מוכח מהרמב"ם בריש ה"ל תי"ח אשר כינה מצוה זו לכבוד מלעזיה וידעיה, נעשע שאף חייב קימה בזקן
הוא מפני חכמתו. וכיב בבלי יקר ויקרא י"ט יאלא ודאי שטעם כיבוד השיבה הוא בעבור החכמה המצויה
בהם יותר מבוללתם, כמו שנאמר ואי"ב י"ט ב"ש שישים חכמה ואורך ימים תבונה, על כן אמר אישי בן יהודה
שכל שיבה נעשעע ואפילו עם הארץ מאחר שהחכמה נצויה בו יותר מבוללתו ואף לכבודו בעבור חכמתו.
ובהמשך דבריו מוסיף הכלי יקר שנים ראוי יותר לכבוד את החכם מהזקן, כיון שלוקן בשנים כאה החכמה
מעצמה, ואילו החכם הרי הוא קנה חכמה ודיינו שטוח בו לקטוע, ולכן הוא יותר ראוי לכבוד. ובעיני
בשורת תתם סופר ייד סי' רל"ג אמרתי ליישב מה דמדקדקים זקן נטריקון זה קנה, אבל חכמה היכי רש"א,
ואמרתי יש ב' מיני שיבה, האחד שיבה בעצם שהגיע לשבעים שנה, ויש שקנה השיבות בקצין ולא בעצם
ודיינו שיגע התלמיד ותיק בינקותו ובה טעם זקנים, ודיינו דאמר מפני שיבה בעצם תקום, ומפני זקן זה
שקנה השיבה שכתחלת קרא גם בן תקום והדרתי. ולפזיר י"ל שסתם קצין הכונה לקצין החכמה, כי שאר
הזכרים אינם קצין נצח, כי לא נעונו יקח הבל וגו', נשא"כ חכמת התורה הוא קצין נצחי לנשמה, וכבר
אמרנו במדע מ"א ע"א דא ביה כולא ביה. ובעיני במהרש"א קידושין ל"ב ע"ב שהחכמה היא תחילת הקימים

[1114987.html](#)

וקטרו, מפני⁴ שברוב שני ראה והכיר במעשי השם ונפלאותיו.
ויש שמבארים⁵ שחיוב הקימה מפני וכן בשנים, הוא שמאחר שזכה להאריך ימים בודאי הוא אדם גדול וראוי לכך.
ומצה זו⁶ נהגת גם בנשים, וראוי⁷ להזהיר על כך, ולפי זה אשה חייבת לקום מפני בעלה

החכם או הזקן, אך⁸ מנהג העולם להקל בזה. ודע שמלבד מצות קימה מפני החכם והזקן, נצטוונו⁹ גם לכבדם בדברים, והיינו לדבר אליהם בלשון כבוד וארנות ולשאל¹⁰ בשלומם. והמקיים והנזהר במצוה זו, אמר במדרש¹¹ (במדרש רבה ט"ז, י"ז) שהוא זוכה ליראת שמים, וכן זוכה להרחיני¹² תשובה,

שנא' יח' קנני ראשית דבר, וראה עוד צמח צדיק פ"ר ח"י שדה עה"פ ואברהם וקן. 4. לשון התינוק שם. 6. לפי הנראה כן מפורש בירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג ר"ב מאיר חמי אפילו סב עם הארץ ותיקם ליה כן קפוי, אמר לא נען [לא בחינם] נאריך ימים. אמנם ע"י ביפה מראה על הירושלמי שם שלמד בירושלמי באופן אחר, והמהר"ל במתיבות עולם נחזי הנהיג פ"א ביאר את ענין הקימה בפני וקן, שעיקר הכבוד ראוי לחכמים, בדוכתיב [משל 1. ליה] יכבוד חכמים יתחלו, והוא מפני שהם דוחקים נהחמדות, כי החומר הוא שורש הנטות והתופה, ולפיכך יש לנהוג כבוד בוקן אע"פ שאינו חכם, כי גם הוא נסולק מן החמדות לעת וקנתו, עד שהוא קורב להיות גדול מן הנשמה, עכ"ל. 6. חנוך שם [וחכמיה שם שהוא פשוט], ס' חסידים ס' חקיעה, וכן דעת כל הפוסקים, ולענין קימה בפני אשה חכמה או בפני אשת חבר, ע"י לעיל ס' רמב"א אות ל"ב. 7. שו"ת תשובות והנהגות ח"ב ס' תנ"א. 8. שו"ת פאת שדך ח"ג ס' קיט, ס' שאלת רב ח"א פ"ה אות ט' בשם הרמזיק שליט"א, וטעמם שבדרכי הבעל נחלל לבני ביתו, ובשרית התעוררות חשונה חיד ס' קב"ו מצד שאף מצד הדין פשוטה, והא אשתו בנוסח. 9. כן שולח מרש"י קידושין ל"ג ע"א ו"ה מה דהית, חרדים מ"ה מדרש, כ"ד את כ"ה, חפץ חיים בפתיחה ענין אות ח'. ויתרה מזאת מצאנו בתורת כהנים [פ"ר קדשים ז, י"ד] עה"פ והדרת פני וקן יאיהו הידור, לא ישב במקומו ולא מדרב במקומו ולא סותר את דבריו, והובא מרש"י עה"פ ויקרא י"ג ל"א, והיא מלאה מעבודה שלא הוזכר כלל במוסקים, וכבר העיר בזה בסוכי סק"ו, וכן העיר בזה החפץ חיים שם ונשאר בצע"ג על שהשמיטהו הפוסקים, ועדכריו משמע דיש לנקוט כן לדינא, וכלא בהרכיזי וס"ל שלא נחקבל להלכה מאיה טעם שהוא, וראיתי לכמה מנחמדי ונציני שלפי הנראה שיש דילן חולק על התריכ הנ"ל, כי חיבת 'הדרת' אינה מצוה בפני עצמה, אלא בא לכאז מצות קימה שהיא כשיש בה הידור [במבואר בשו"ע להלן ס"ד], וכ"כ ביד חזק קידושין ל"ג ע"א גכח"י ד"ה אף הדרת, עוד יש לישב ע"פ המבואר בביאורי הערים פנולא לרש"י [פ"ג י"ג ע"ב ע"ה ח"ה] ובח"י פ"ק ר"ח הל"ה, שדרשה זו קאי רק לענין רבו ולא בכל חכם או וקן, וכ"כ בס' עשירית האיסה [קטמ"ה] על התריכ שם, וכן נראה בעליל במדרש תנחומא [בזוה"ק ס' י"ג] דאיתא שם דרשת התריכ הנ"ל, ומסיים בזו"ל 'שכל מי שאינו מנהג ברכו כל המדות האלו נקרא רשע', ומבואר דהלכות הידור הללו שלא ישב במקומו וכו' שייך רק ברכו. 10. בעדכר רבה פט"ו אות י"ג, תנחומא שם פ"א. 11. וז"ל יאמר רבי אבא הכהן בר פפא כשהייתי ראה סינא של בני אדם הייתי הולך בדרך אחרת שלא להטות עליהן שלא יהיו רואין תנחומים מלפני, וכשאמרתי דברים לפני רבי יוסי ב"ר זבידא אמר לי צריך אנה לעבור לפניהם יהיו רואין אותך ועומדים לפניך ואתה מביאם לידי וראת שמים שנאמר מפני שיבה תקום ויראת פאלק"ך, והובא מדרש זה בתוס' ר"ד קידושין ל"ג ע"א, ובחרדים מ"ה מדרש, כ"ד את ח"ה, ולהלן אות י"ג והשדה 76 יתבאר אי קייל בהאי מדרש, ובספד"ק אגרא דפרקא אות שפ"ה ביאר לפ"ז הא דנצינו בגמ' [בסכת כ"ח ע"א] דרב וירא כ"ד הוי חלש מגידסא הוי יתיב אפתתא דבי מדרשא, אמר כ"ד נפקי רבין איקום מקמייהו ואקבל אגרא, ולכאז קשה דהא אמנח [אבות פ"א מ"ג] אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס, ואיך עשה ר' ירמא כ"ד לקבל אגרא, ולדברי המדרש הנ"ל נחא, דשבר קימה לחכם חקן הוא יראת שמים, ובה לא אמרו אל תהיו כעבדים וכו', ולכן סינא המשנה יחיד מורא שמים עליבם, והיינו שכזה ראוי ונכון לעשות המצוה עבור שכרה, וד"ק. 12. ילקוט שמעוני פ"ר קרח רמז תשנ"ב משה זכות היה ביין של בני קרח שינצלו, שבשעה שהיו יושבין אצל קרח אביהן רואין את משה וכוונשין את משה בקרקע, אמרו אם נעמוד מפני משה רבינו נהנין ביוון באבינו וכבר נצטוונו על כבוד אב ואם, ואם לא נעמוד כבר כתיב מפני שיבה תקום, נחנח שפנמנח מפני משה רבינו אף על פי שאנו נהנין ביוון

אריה 1234567

ולתתחכם ¹³ בתורה, ולבנים ¹⁴ תלמידי חכמים.

וחכם זה אין שיעור למנין שנותיו, ואפילו אם הוא יניק חכמים' רהיטו ¹⁵ קטן שעדיין לא הגיע לגיל בר מצוה נאך ¹⁶ מכל מקום בזמניו אינו מצוי שנער כזה יהיה מופלג בחכמה יותר משאר העם.

ואף ¹⁷ אם החכם שכח תלמודו מחמת חולי או רחוק טיחת מונות, יש חיוב לכבודו. אבל חכם המזלזל במצוות ואין בו יראת שמים, אין לכבודו והוי הוא כקל שבציבור, וכמו שכתב השו"ע בס' רמ"ג סי'ג, וכן ¹⁸ חכם שהוא בעל מריבות ועושה מחלוקות עם בני אדם שלא לשם שמים, אין לקום מפניו.

ובזמנינו ישנם המזלזלים בדין זה, ואינם עומדים אלא מפני רב או ראש ישיבה וסדר, ונרדקו האחרונים ¹⁹ למצוא לזה סעד.

[אריה 1234567](#)

באכינו, באותה שעה הרחישו את לבם בתשובה, עליהם אמר דוד רחש לבי דבר טוב. ¹³ עי' לעיל סי' רט"ב השרה ¹⁴. עי' לעיל סי' רמ"ג אות א'. ¹⁵ ואע"פ שלא למד ממנו כלום, כמבואר בראשונים בקידושין ל"ב ע"ב. אמנם דעת היראים סי' רל"ג שאין חיוב קימה נהיה אלא בשלישית איהו דבר, וברישבא קידושין שם דחה דבריו. ועי' ביאורי הגריי פשילא על סה"ט לרמ"ג (ס"ג י"א, עמ' 100) שאסוף ולכן דעת הראשונים בזה, שחכם מחלקו על היראים בזה. ¹⁶ ע"ש שאע"פ שהפוסקים הוכיחו רק שיהיה גדול ממנו, מיהו בעינינו גם שיהיה מופלג בחכמה יותר משאר העם והפוסקים לא הוכיחוהו לחוב פשיטותו, דאל"ה מצאנו שם הארץ יצטרך לעמוד מפני כל אדם הוא דבר שאין לו עורר. ומוכיח בן מבנה ראשונים - תוס' קידושין ל"ב ע"ב דיה גמאי, ראש שם סי' נ"ג, סמ"ק מצוה נ"ב. ¹⁷ ערוה"ש סעי' ד', ובסי' שבילי דוד מלבי"ם ויטען, נ"ד ה"ט כתב שהכונה שיהיה מופלג בתורה יותר מסתם בעלי בתים שלומדים וקוראים חכמים, ולחלף אות י"ו יחבאר דין המופלג בחכמה יותר משאר חכמי הדור, שדינו כרבו מזהב. ¹⁸ יד אברהם בגליון השו"ע, ערוה"ש שם, שו"ת ברכת יוסף י"ד סי' נ"ג. ויש לציין דעת הנקטה (קידושין ל"ב ע"ב תורה נצח) שתחלק על הש"ך ולדעתו יש לקום מפני כל אדם שגדול ממנו בתורה אע"פ שאינו מופלג בחכמה, וכ"כ בשפת אמת ובעמודי הארזים (גל היראים, סי' ל"ז אות ט"ז). ועי' ישיש קידושין פ"א סי' ס"ט שטראה מדבריו בדעת הנקטה דלא בעינן מופלג בחכמה, אמנם יעין שם שנים בעינן איהו דעה בחכמת התורה, ולא נחבדו הגדול בזה. ¹⁹ בי' בשם שבלי הלקט סו"ט נ"ג, פרישה סק"ב, ט"ו סק"א, ש"ך סק"א, ע"ך לחם, ראשון לציון סק"א, שלחן גבוה סק"ב, וחי אדם כלל סי' ס"א, שו"ת שלמה חיים סי' שכ"ח. אמנם כמה פוסקים (ערוה"ש סי' שפ"א אמנם הצי"ח דין זה בניצ, נאחר שכל דין קימה בחכם הוא מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה כמבואר בראשונים, ובקטן אין זה שייך דהא אינו נחויב במצוות ונלפום ויהא אפ"ל דמינן מביא תלמודו לידי מעשה כאשר יהיה נחויב במצוות), וכ"כ בפשיטות החת"ס בתורת משה פ"ד קדושים ע"ה"פ מפני שיבה, ועי' מנחת פתים (לח"מ א"ק, נ"ד בילקע ספרדים בחדש מנחם יחדלים) שתנפה אמאי לא הוכיח החת"ס כל הפוסקים הנ"ל שכתבו להפך. ²⁰ שלחן גבוה שם. והיטענו עמו שהקטן צריך להיות מופלג יותר משאר העם הגדולים, ולא אנשינו דמי שיהא מופלג בחכמה יותר משאר בני גילו. וכן מבואר בראשון לציון שם. ²¹ בראיתא בברכות ח' ע"ב יהוה"ו בוקן ששכח תלמודו נחמתי אונסו, ראשונים לחיות ולחיות מנחמים באורן, והארכנו בזה לעיל סי' רמ"ג הערה ²². באר ה"טב למנהיגי סק"ד בשם הראשונים (מס' ראש קידושין פ"א ד"ח אות ל"ג, ושלח הגדולים קידושין י"ד בשם, תוס' פ"א סי' קמ"ח, ע"ך לחם סי' רמ"ג סי' ²³. ש"ך סק"א יעבשיו נהגו שלא לקום אלא מפני ראש ישיבה ואב"ד, ואפשר שלא לחלק בין חכם לחכם השו"ע מדוניהם שכל שהוא תופס ישיבה

ולמעשה²⁴ אין לסמוך על זה לסתחילה, ויש לקים מפני כל חכם, מאחר שהוא דין ראוריתא. ברם, כשיש ספק אם הוא בגדר חכם, סתבו האחרונים²⁵ שאין חיוב לעמוד מפניו [אבל²⁶ אם עומד מפני אדם בתורשבו שהוא חכם, מקיים מצוה אצ"פ שבאמת אינו חכם].

דין קימה מפני אשת החכם נתבאר בסי' רס"ב אות ל"ב. ודין קימה מפני אשת תבונה נתבאר שם אות ל"ג.

אוצר החכמה

בן שבעים שנה. ומקור הדבר²⁷ שמבן שבעים נחשב לזקן, הוא במשנה (אבות פ"ה סכ"א) "בן שבעים לשיבה", וכן הסכימו חז"ל הראשונים והאחרונים.

אמנם נצינו דעה בראשונים²⁸ שמבן שישים נחשב לזקן ויש לקום לפניו, והאחרונים²⁹ ציינו שכן דעת האר"י ז"ל. וכתבו כמה אחרונים³¹ לחוש לדעה זו, כי רבוי האר"י נאמנים על פי הסוד, דברי אלקים חיים.

והוא מסתפק האם הזקן בן שבעים נראה

ג. שם, שו"ע: וכן מצות לקום מפני שיבה, דחינו. הכרעת הפוסקים³² שיש להחמיר ולקום מפני אה"ח 1234567

או אביד נקרא חכם לעמוד מפניו ועדיין צ"ע. וצריך תלמוד, והיאך שיין לומר 'השוו מידותיהם' בין ראוריתא, וביאורו האחרונים שכוונתו שבמקום שנתנו בן, קיבלו החכמים בן ומחלו על כבודם בזה וביאור משיב 'שלא לחלק בין חכם לחכם', נראה הכוונה שלא יבא לידי קטטה וכו' שפני חכם זה יקומו ומפני חכם אחר לא יקומו, לכן עשו נדר בדבר שיקומו חזקא מפני אביד ראש ושיבה³⁴. 24. שו"ת שבט הלוי סי' קנ"ז (וע"ש עוד שאף לפי משיב הש"ך, עכ"פ חייב לעשות הידור בכל גווני, וכ"כ בשו"ת תשובות ודעהות ח"ג סי' רע"ט), שרת יביע אומר ח"ג ייד סי' י"ג, וכן הובא בקובץ מבקשי תורה חיד סי' רס"ב אות כ"ה בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל. ובשו"ת שלמת חיים סי' שכ"ו כתב ע"ד הש"ך 'אשרי המקיים במשנתו אפי' על הספק מצות קימה והידור בפני כל תיח'. 25. בן מתאמרא נשניתה ודחוריא זצ"ל, ונענו שיש רוב חזקה שאינו תיח. הובא בסי' דרך שיטה פ"י קדושים, אילת השחר שם, סי' משפט האמידה סי' רס"ב ס"ק רצ"ב, שו"ת שבט הקהוז ח"א סי' רס"ד. אמנם אם יש רגלים לדבר שהוא תיח, נראה ויש להחמיר בזה. 26. פלא יועץ ערך כבוד חכמים, קובץ תשובות ולהד"ש אלישיב זצ"ל ח"א סי' ק"ס. וכן מתאמרא בשם הגר"ח וננפלד זצ"ל שהיה אומר בענותנותו על אותם שכיבדוהו וקמו מפניו, שאצ"פ שהם טועים בו, בין הוא שיקבלו שכרם משלם, שהרי מחשבתם וכוונתם רצויה. 27. שכלי הלקט סי' מ"ג, ב"י, ביאור הגר"א סק"ה. וע"י חקרי לב ייד ח"ג סי' ו' שאף דאיתא התם יכן שישים לוקה' מ"ם הבא בעיני שיבה' דהיינו נפילת בוקה, וכן נדחק לשון הרמב"ם העור ע"ש. 28. רא"ש קידושין פ"א ס"ס ג' ס"ק מנחה ב"ב, הג' מיינענדות שיש קישור הל' תיח פ"ז ה"ט, ארזות חיים ד"ב ביכור אורא אות ג', רבינו יוחנן נח"ב ב' תיח, שו"ת בנימין זאב סי' רס"ג ועוד. וז"ל בסוד ושר"ע, חרדים (ס"ד מנחת פ"ד אות ה'), ח"י אדם כלל ס"ט ס"ב, קיצור שו"ע סי' קנ"ד ס"ב, ערוה"ש פ"א, שו"ת משפט הלכות ח"ז סי' ק"ס, שו"ת יביע אומר ח"ט ייד סי' י"ג. 29. נגן אבות לרשביץ על אבות שם. וכן כתבו כמה אחרונים (מנחת חינוך מנחת ח"א ח"א ט', וד' העפודים על דודאים סי' ל"ח בדעת התורנוס אונקלוס, שחידגם על הפסוק מפני שיבה וגו' ויקרא י"ט י"ט) קדם דסבר באוריתא תקום ותהדר אפי' סכא', דהיינו שחוב הקימה לחכם נדרש ממשפטי שיבה תקום, ואילו חיוב הקימה לזקן נדרש מזהירות פני זקן' ודחא. אפסא נספיקא דקידושין ל"ב ע"ב ופסקן בא"ש, וכו' שהע"ד הרמב"ן פ"י קדושים שם, ומגילא יש לקום מבן שישים שאנו הגיע לוקה במבואר באבות שם. 30. ברכ"י סק"ד, פלא יועץ ערך קימה, עמודי הארזים על דודאים סי' ל"ז, בן איש חי שנה ב' תנא אות י"ב, יפה ללב ח"ט אות ב', ודברי האר"י הוא בשער המצוות פ"י קדושים ד"ה מצות. וע"י שו"ת דברי יצחק ייד סי' פ"א שצ"ח לכמה מקומות בש"ס שמתנו שגיל הויקנה בשישים, וכן יש שצ"ח לחקוני וזהר דף נ"ו 'לית שיבה פחותה משיתין'. 31. מנחת חינוך שם, בן איש חי שם, ובס' אור צדיקים (ח"א מדרים מאירש זצ"ל) סי' מ"ד אות ג' כתב שהוא מועיל מאד להשנה. 32. סי' תוספות חיים על הח"י אדם כלל ס"ט סק"ד, שו"ת נחלה לישראל סי' ב"ו, שו"ת שלמת חיים סי' שבי"ט, שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' ק"ל, שו"ת יביע אומר ח"ג ייד ס"ס י"ג ושו"ת יחיד ח"ג סי' ע', קובץ מבקשי תורה חיד סי' רס"ב אות י"ב בשם הגר"ש

כדין כל ספיקא דאורייתא, אבל³³ בספק בן דין קימה מפני גוי יתבאר באות ט"ו. שישים יש להקל.

צורת הקימה; האם צריך לתת את מקומו [בתחבורה ציבורית וביצ"ב] ה. שם, שו"ע: מצות עשה לקום וכו'. ואופן הקימה מפני³⁴ חכם או זקן, כתב הטור שצריך לקום מלא קומתו, וכן מוכח³⁵ בשו"ע להלן (סעיף ו' ח"ג), וכן כתבו³⁶ הפוסקים.

ומנהג ההמנים שלא לעמוד מלא קומתו, אלא עושים רק 'הידור' ונעים מעט במקומם, ויש שעוררו³⁷ שהם עושים שלא כדין. אולם מציע לכמה פוסקים³⁸ שישבו המנהג, כי סומכים שהחכם והזקן מוחלים על כבודם לענין זה.

קימה מפני זקן עם הארץ; וכן רשע ד. שם, רמ"א: אפילו הוא עם הארץ, ובלבד שלא ידח רשע. מדברי הרמ"א עולה שאין לקום מפני זקן רשע, ואסור³⁹ להחמיר בזה, כי⁴⁰ רשע גרוע אפילו מגוי, וכבר אמר הסתובב "כי מכבדי אכבד ובזי יקל" (שמואל א', כ').

ואף אחינו הטועים שאינם שומרי תורה ומצוות, אע"פ שלענין כמה דברים⁴¹ אנו מחשיבים אותם לחינוקות שנשבו, סכל מקום⁴² אינו חייב לקום מפניו, כיון שאינו עושה מעשה עמך.

אוצר החכמה

אלישיב וצ"ל, שרית שבט הקהתי היא סי' תס"ה, ומבאר בדבריהם שבספק זקן לא שייך לומר דאיכא רוב חזקה שאינו זקן מכילתל הו"ה¹ כי בדין הספק על אדם שנראה קצת כזקן ובאנשים כאלו נאן ייטור דאיכא רובא שאינם זקנים, וכן חזקה לא שייך כי היא עשויה להשתנות ובכל גזע האדם מוזקן יותר. ברם יש לציין למשיב בשרית שלמות יוסף [להנאן מראגטשוב וצ"ל] סי' י"ג שאין צורך לעמוד מפני ספק זקן כי התורה חייבה לעמוד רק מפני 'שיבה ודאי' ולא מפני ספק שיבה (מסי' ב"ט ד' ע"א ג' בסד, שפיער ודאי אגד דחובטא, וע"י שרית שבה"ל שם שדבריו איירי דקא שהוא ספק גמור אם הוא זקן, ואפי' הוקן עצמו אינו יודע, דאל"ה הא איכא לברורי ואינו נחשב לספק חזיק. 33. שבה"ל יבייא תשכ"ה הקהתי שם. 34. ראה שו"ע תשובה לרבינו יונה שער ג' אות קצ"ט שהארץ באיסור לכבד את הרשעים שזה נכלל בכת הנפיש וכו'. וע"י דרכי משה סק"א בשם הג' מיינעויות שישראל המוחזק לרשע אין להדור דכתיב מאלף יח. ה"י ישאת פני רשע לא טוב, ובלבדש כתב שרשע לא צויתה התורה לכבדו דרשע קלון יכוסה, ובסי' אלה המצוות (למחזיקים המצות) מצוה רנ"ז כתב שנכתב מעשיהם הרעים נגועם ה' מכבוד, וכתב בכן איש חי נחה ב' חסא את רים שלכן אותם הבריונים שידע בהם שאינם מתפללים בכל יום ואינם מניחים תפילין, הרי הם בכלל רשעים ואין לעמוד מפניהם. 35. רמבין קידושין ל"ג ע"א, וכן דעת רוב הראשונים שם. 36. ידועים דברי החזו"א וידד סו"ס ב' שאינו נחשב לסומר להכניס אלא אם הוכיחוהו ואינו מקבל התוכחה, ולכן בוגענו נחשבים כולם לאנשים מאחר שאין אנו יודעים להוכיח, וע"ע משיב בסו"ס א'; וכבר רש"י בזה פוסקי ומנינו אם החלשים בוגעני נחשבים לחינוקות שנשבו מאחר שבדריכ האים הם הרבה שומרי תורם ואעפ"כ נתפתו ללכת בדרכי רשע, ובפרט במקומות שיש בכל מקום שומרי תורם כמו בא"י, ע"י בזה בשרית אגרות משה אבה"ע חיד סי' נ"ט, הליכות שלמה הל' פסח פ"ט הערה קל"ה, שרית שבט הלוי ח"ט סי' קצ"ח, שרית או מכור ח"ט סי' נ"ה. 37. שרית שבט הלוי שם [נגיש שלפעמים יש ענין לכבדם משום קידוש ה', ובפרט אם החלשים בדרך תם ואינם רשעים להכניס, וכע"ז בתשובות והנהגות ח"א סי' תקל"ג, סי' כבוד והידור עמ' ס"א בשם הגר"נ קרליץ שליט"א. 38. חייב הקימה מפני אב ואם ורב מובהק נתבאר בס"י ר"ט אות כ"ה. 39. שוה"ק בשני חבנים או זקנים כתב דאיתם עומדים אחד לתביר קימה גמורה ומני בהידור, אבל כל אדם עומד מלא קומתו. 40. בית אות ה'; ט"ו סק"ה, ביאור הגר"א סק"א, ח"י אדם כלל ס"ט ס"ד. 41. סי' יוסף אונ"ש וקדוש, עד 140 חייב לקום מלא קומתו ממש, ולא כאותם שמונעים רק גבם ואחוריהם, וטורים מצות עשה שנאמר בה ויראת מאלקך בלי הנאה, שרית יביע אומר ח"ג ידד סי' י"ג אות ה'. 42. שרית פאת שדך ח"א סי' קי"ב, סי' ברכת נפתלי ח"א עמ' ע"ח בשם הגר"ש אלישיב וצ"ל, מועדים חמנים ח"ג סי' רמ"ח, וכע"ז בשו"ע שלמות חיים סי' שכ"ז ושכ"ז. ובשרה"ש סי' כתב שמונה העולם שעומדים לפני תיח מלא קומתו, ולפי זקן בשנים עושים רק הידור,

ובודאי⁴³ הולך בדרך תם לא יחז מפשטות ההלכה.

ונחלקו הפוסקים⁴⁴ אם צריך לעמוד עמידה גמורה בלא סמיכה, או שיכול להסמך על רבו מה.

ודע שהעמוד⁴⁵ מפני חכם או זקן צריך שיהיה ניכר שעומד לכבודם, ולכן אם צריך ללכת לא ילך מיד אחר הקימה, אלא יחזור לישב ואח"כ ילך.

א"ה"ח 1234567

ולענין אם צריך לתת לחכם או לזקן את מקומו [כגון בביהמ"ד או בארמון וכדו'], כתבו פוסקי

אוצר החכמה

ומנינו⁴⁶ שאף שאין זה מעיקר מצות קימה והידור, מכל מקום מחמת כבוד⁴⁷ טעמים יש לו לתת להם את מקומו, וזולת⁴⁸ באופן שיגרם לו מזה צער או הפסד גדול.

כמה פעמים צריך לעמוד

ו. שם: מצות עשה לקום וכו'. ונראה מסתימת השריע⁴⁹ שיש לקום בפני חכם או זקן כל פעם שדואה אותם, ואפילו מאה פעמים ביום.

אבל דעת הרמ"א (בסי' רס"ב סי' טז) לנבי קמה לרבו מובהק, והיה לנבי חכם חקן) שאין צריך⁵⁰

ע"ש משיב ליישב מנהג זה. ⁴³ האחרונים דלעיל. ובפרט לפי משיב כמה אחרונים שאף אם מחלו על כבודם מינ אכתי מקיים מצוה אם נכבדם, וכמו שהובא בסי' ר"ט אות נ"א לנבי כיבוד אב. ⁴⁴ האוסרים לסמוך - ברכי חיים סי' י"ז סק"ד, חבמות שלמה בגליק השריע בחינם שם, וכן נראה בחרדים מנחות החליות באי' חיד, המתירים לסמוך - חת"ס עמ"ס שכתות ל' ע"ב, וכן משמע בב"ח בחינים שם ובשי"ר שם סק"ה, ובמניא סי' קמ"א פוסקיב [וכמו שהבין בדבריו במחזה"ש שם, אמנם ע' בחי' הגר"ם אריק על הנניא שם]. וכן הבריע בשו"ת שבת הלוי ח"ו סי' קנ"ה. ⁴⁵ בן איש חי (שנה ב' שפ"ט) אה"י, וכו' בספר חסידים סי' צ"א לנבי קימה מפני אב, והביאורו הפוסקים [ע"י סי' ר"ט אות כ"ה]. ⁴⁶ שו"ת שבת הלוי ח"ב סי' קי"ד, שו"ת פאת שדך ח"ג סי' ק"ט, סי' אהלך באמתך פ"ב סעי' ל"ט, שו"ת נשנה הלכות ח"ו סי' ק"ט, סי' דרך שיחה פ"ר קדושים בשם הגר"ח של"ס. ⁴⁷ משום דרך ארץ ומשום קידוש השם נמנעו חז"ל מן ר"ט וכו' אות כ"ד בשם הגר"ם אלישיב ח"ל, נשנה הלכות שם, אילה הנזכר פ"ר קדושים, הנשנה והנזכר היא סי' תקל"ג, שיה מנחות אלו"ד ח"ד סי' נ"א ע"ש; או משום שאם לא יתן את מקומו והי בגד קימה שאין בה הידור משום הלוי שם, שו"ת באר משה ח"ו בקצות אלקטריק סי' נ"ג, הנשנה מנחה בעל דמאות, שאין נהגים שו"ד נשנה בגד קימה שאין בה הידור שאם אינו מקיים כלל מצות קצח, אלא הוא שם משאל, ועקר הכוונה שאם לא יתן את מקומו אין זה מצוה כשלמות; או משום שבעהזקן צריך עומד בתוך ד' אמותיו בלא"ה יאלץ להנשיך ולעמוד משרת הידור ח"ו סי' צ"א וכו' ח"ד ח"ד סי' כ"ב, ע"ש ולפי' אם אינו בתוך ד' א"מ צריך לתת מקומו, אבל כיום לפנינו מנהגי צ"ח, ויש לצ"ח משיב הו"ד"א במחל קדושים פ"ר קדושים אות י' בשם רבינו אפרים, וז"ל יענני שיבה תקום והדרת פני וקן, כלומר כשתראה אדם וקן נאנך עומד והוא מיצר מאוד בעמידתו ואח"כ יושב תקום ותשיבהו בעקומך, והדרת פני וקן שאם אינו וקן כל כך תהדר אותו ותאמר לו אם תרצה לשבת בעקומי. ⁴⁸ תשובות המהר"ם ח"א סי' תקל"ג [במקום צער גדול כגון בעמידה ממושכת], דרך שיחה שם, שו"ת נשנה הלכות שם [ע"ש שכל מנינה בארמון נחשב להפסד ממון אם יתן לו את מקומו, אבל שאר פוסקי ומנינו לא הסכימו בזה ונדלהלן], וע"י שבה"ל שם שמועד שאם הוא נוסע בארמון וכדו' ומשלשים על הישיבה יותר מנשיעה בעמידה, או י"ל שאינו חייב לתת מקומו, כי אינו חייב להפסיד ממנו בשביל מצות קימה כמבואר בשריע סעי' ה', ומסיק דיש לדחות שבאן החסרון כיס הוא לצורך המצוה טפא ולא שממסיד ממון בשביל לקיים את המצוה וכו' באהלך באמתך שם]. ולמעשה אין בזה כ"כ מקיים, מפני שבהיות בדרכי הנחיר של הנשיעה אינו משתנה אם נוסע בעמידה או בישיבה. ⁴⁹ ברכי סי' רס"ב אות ב"א, גדולות אלישיב סי' ר"ט סק"ד, הוא כשיטת הרא"ש בקידושין פ"א סי' י"ז והרי"ף שם, וז"ה בתשרי הרשב"א ח"א סי' קנ"ד, והובא דעה זו בשי"ר סי' רמ"ב סקל"ז. ⁵⁰ הוא דעת הרמב"ם בה"ל ת"ת פ"ז ה"ח ועוד ראשונים, שפסקו כ"י נאי בקידושין ל"ג ע"ב שאינו חייב לקום יותר מנבי פעמים ביום כ"י שלא יהיה כבודו מרובה מכבוד שמים, שקוראים קריש שחיות הגר"ח [אבל אם רצה יכול לעמוד יותר, כמבואר ברמ"א שם ובשי"ר סקל"ז]. וראה לעיל סי' ר"ט אות כ"ו שהברעת כמה מפורסקי ומנינו להקל בזה בדיעת הרמ"א, ויש שחששו להחמיר לעמוד בכל פעם.

לעמוד אלא ב' פעמים ביום לכל אחד ואחד, שחרית וערבית, ולא בכל פעם שרואה אותם, ובארסן שהוא בפני אנשים אחרים שאינם יודעים שכבר עמד לפניו, בזה לסי' ⁵¹ צריך לעמוד בכל פעם.

מאזה מרחק צריך לעמוד

1. סק"ף ב', ש"ע: מאימתי חייב לקום מפניהם, משיג'ק לתוך ארבע אמותיו. מקור הדבר מבראש בגמ' (קידושין ל"ב ע"ב) "יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק, תלמוד לוטר תקום והדרת, לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור". והיינו ⁵² שאם יקום חוץ לר' אמות אין ניכר שקם לכבוד ואין הידור בקימה זו, ושיעור ר' אמות לרעת הגר"ח נאה - 1.9 מטר, ולרעת החזו"א - 2.3 מטר. ולפי זה ⁵³ אין להקדים ולקום קודם שהגיע לר' אמות, ואדרבה בכך הוא מפסיד את המצות. ואף ⁵⁴ כשנכנס החכם או הזקן לבית, אין דין קימה אלא בתוך ר' אמות, ואין אומרים בזה שכל הבית נחשב כר' אמות.

אמנם באופן שניכר וברור שעמד לכבוד החכם מותר ⁵⁵ לקום אף חוץ לר' אמות, כגון

אזה"ח 1234567

כשנכנס חכם לאולם גדול וכולם עומדים לכבודו.

ומסתמכת הפוסקים נראה, שחייב הקימה אינו דוקא כשראה את החכם או הזקן עומדים לפניו ממש, אלא גם אם ראה אותם בצדדים שלפניו בתוך ר' אמותיו [ואפילו מאחוריו, אם סבב ראשו וראה אותם], חייב לקום מפניהם.

ודע שאם ⁵⁶ החכם או הזקן נמצאים ברשות אחרת כגון שהוא בבית ורואה אותם בחוץ, או שהם נמצאים בקומה אחרת, אין צריך לעמוד מפניהם, אע"פ שהם בתוך ר' אמותיו.

עד מתי צריך לעמוד

ח. שם: עד שיעבור מבני פניו. והיינו לאחר שעבר את מקומו יכול לחזור ולישב. ולרעת כמה פוסקים ⁵⁷ יש לעמוד עד שיעבור ממנו מרחק ר' אמות.

ואם ⁵⁸ עמד מלכת החכם או הזקן בתוך ר' אמותיו, אין צריך להמשיך ולעמוד עד שיעבור ממנו פניו. אבל ⁵⁹ אם הם מרחבים ענו, צריך לעמוד כל זמן שמרחבים עמו.

61. רמ"א שם. 62. רש"י שם ד"ה אלא. 63. בית, ש"ך סק"ו, ברכ"י סק"א. תבאר השיך שאצים שמרבו מוכהק ק"ל שעומד מעל עינו, החם כיון שהימים לעמוד נפוצו כמלא עינו יש בזה הידור, אבל בסתם חכם כיון שאין חיוב לא מוכח שעומד לכבודו, אלא נראה כאילו עומד לערכו. ויש לעורר שלפ"ז יתכן שאף הפהנים בכל דמי התורה להחפור כשיעור החזו"א, בנידוד היו גם קולא, שהיו אם עומד לפני שבא לר' אמותיו הפסיד המצות. 64. שכנתיג הג' הטור סק"ו, שו"ת תשובה מאהבה ח"ג סו"ס שע"ה, וזו העמודים על הידאים סי' ל"ז סק"ת, שו"ת או נדברו חיד סי' כ"ח, שו"ת יביע אומר חיד ירד סי' ט"ז. אמנם בברכי סק"ה נסתפק בזה. 65. סי' קימה והידור פ"ב סק"ו בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א ועוד פוסקים, ונביא סגן לדבר מרעת הברכי בהערה ולעיל שנסתפק אי אגריק כולה ביתא כד' אמות חשיב, חזקן שאם ניכר שעומד לכבודו היו קימה שיש בה הידור אף חוץ לר' אמות, ונראה דעבים ליכא חיובא לעמוד משעה שרואהו, אלא דרשאי לעשות כן ואינו מבטל בכך מצות קימה. 66. כמבאר ברמ"א סי' רמ"ב סי' י"ח לגבי קימה מפני רבו מוכהק וכ"ש לגבי קימה מפני חכם חקן. ובגדד ירשות אחרת: ע"י חוט שני הל' כיבוד אר"א סי' ושו"ת שבת הל"ז ח"ז סי' קמ"ה. 67. בית, שלחן עבוה סק"ו, וכן נראה שנקט השיך סק"ו. והח"א בכלל סי' ס"ג הביא בשם י"א. 68. כוס ישועות עמ"ס שבתות ל' ע"ב, שו"ת מהר"ם שיק אר"ח סי' ס"ה, שו"ת שבת הל"ז ח"ב סי' ק"ד, תשובות והנהגות ח"ג סי' רע"ח. אמנם בשו"ת הר צבי אר"ח ח"א סי' ק"ו העלה שיש להמשיך ולעמוד עד שיעבור, וכ"כ בשו"ת פאת שו"ך ח"ג סי' ק"ט. אכן אם נעמדו באמצע הילוכם רק כדי לנח ונק מוהט, כתב בשו"ת משנה הלכות ח"ז סי' ק"ט שאו לכרע יש להמשיך ולעמוד, ובשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ל"ג נסתפק בזה. 69. גדולות אלישע סק"ד, מנחת שלמה שם, תשובות והנהגות שם, שו"ת או נדברו ח"י

ואם כבר קם מפניהם, והם נשארים באותו חדר והולכים הלך ושוב מחמת לימודם וכו', אינו צריך⁶⁰ לעמוד כל זמן סיבובם אע"פ שנמצאים בתוך ד' אמותיו.

וכן⁶¹ אם החכם או הזקן סומים, יש חיוב לעמוד מפניהם, ומה נלמד⁶² שצריך לקום מפני חכם אע"פ שהחכם אינו רואה שתא קם לכבודו.

הרואה חכם או זקן ברכב, כסא גלגלים

י. שם: ורובם כפחלך דמי. ולפי זה⁶³ אם רואה חכם או זקן ברכב או כסא גלגלים וכיוצא בתוך ד' אמותיו, צריך לעמוד מפניהם אע"פ שהם יושבים, מפני שרובם נחשב למהלך.

והוא הדין להיפך, שאם⁶⁴ נוסע ברכב וכו' ועוברים בתוך ד' אמותיו חכם או זקן, אינו צריך לעמוד מפניהם.

אבל אם נמצא ברכבת או באוטובוס ושם עוברים לפניו חכם או זקן, בודאי⁶⁵ חייב לעמוד

חיוב הסומא במצות קימה; קיטת מפני חכם או זקן סומים

מ. שם: מאיסתי חיוב לקום מפניהם, ולגבי חיוב קימה בסומא, דעת רוב הפרסקים⁶⁶ שאף סומא חייב לעמוד מפני חכם או זקן, כששומע או שידע שהם עוברים כאן, ואע"פ שלא ראה אותם, ולפי זה⁶⁷ גם כל אדם שמרגיש או שדע שהחכם מאחוריו בתוך ד' אמות צריך לעמוד, אע"פ שלא ראהו.

ס"ל. 60. הליכות שלמה (המילה) מ"ב סי' בשם הגרש"ז אויערבאך וצ"ל, שרית תשובות והנהגות ת"ב סי' שרט, ס' הידור פנים עמ' כ"ב בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א. 61. מנחת חינוך מצוה רנ"ו אות ב', בית הלל סק"א, ערוה"ש סי' בן איש חי שנה ב' תצא אות ט"ו, חזו"א י"ד סי' קנ"א סק"א. אמנם דעת הפתיש בספוד נחלת צבי לעיל סי' ר"ם ס"ו שאין חיוב עמידה בפני רבו וכיש בחכם וזקן אלא דוק בשוואה אותם. 62. ס' הידור פנים עמ' י' בשם הגר"ח קניבסקי והגר"ח קרליץ שליט"א. 63. שרית שער אפרים סי' ע"ח, שרית גנת חיים י"ד כלל ד' סי' ב', בית הלל סק"א, הנהגות חינוך ענין קידושין ל"ג ע"א, שרית תשובה מנאכבה חיוב סי' שנית, יד שאול סוסיג, שרית בני ציון סי' י', שרית שבט הלוי ח"ו סי' קמ"ו. ועי' פתח שושן י"ד כלל ד' (הורד בברכ"י אות ב'), ובעיקר הד"ש סי' כ"ו אות ל"ח] שאף שמפקפק בזה, נמסך שלחינא יש לקום מפני סני נהור, והנהור בכך שכח לקבל פני השכינה, וכדאיטא בתענית ה' ע"ב שר' חייא קם מלפני ת"ח סוגא, וכו'ך אותו 'אתם הקבלתם פנים הטראים ואין רואין תוכו להקביל פנים הרואים ואין טראין'. 64. כ"ב פוסקי ומניע (הליכות שלמה המילה) מ"ב סי' הנהגות אויערבאך וצ"ל, דרך שו"ת מ"ר קדשים מדבריו שליט"א, שרית שבט הקודח ח"א סי' רס"ח, והעולה מדבריהם שיש חילוק יסודי בין קינה מפני חכם לקינה מפני זקן, דבחכם הקינה היא מצד קדושתו ובעין קינה מפני ספר תורה, ולכן צריך לעמוד מפניו אף אם אינו רואה וידע שקם מפניו, משא"כ קינה מפני זקן היא מצד תשיבותו מפני ריבוי ההרפתקאות דעזו עליה, ונמשאל החיוב הוא רק כשמרגיש בכך, ובאמת מצאתי חילוק זה בתשרי הגר' שלמה האליס וצ"ל נהרג בביר של הישראלי יעקב, נהסח סבחי בקרבן מדינה קל"ג עמ' ל"ח. אמנם בשרית הלכות קטנות ח"א סי' קנ"ד מצד דמסתברא שאף בחכם אין חיוב לעמוד מפניו אם אינו רואה שעומד לכבודו, ע"ש. 65. גשר החיים ח"א סי' ס"ט, שרית צ"ח אליעזר ח"ב סי' י"ג, שרית שבט הלוי ח"ו סי' קמ"ה נעיש דאע"פ שיש לומר שכשהם נמצאים ברכב חשיב כרשות אחת - דק"ל אהל חוק שניה אהל - שכבה"ג אין צריך לעמוד ובדלעיל אות ו', מיט לעין זה אינו נחשב לרשות אחת. 66. ספר המקנה קידושין ל"ג ע"ב, ערוה"ש סי' רע"ב סעי' ג, גשר החיים שם. 67. שרית או סבדו ח"י ס"ס ל', שרית שבט הלוי ח"ו סי' ק"ד, שרית באר משה ח"ו קונטרס אלקטריק סי' נ"ג, ולדבריהם נדעיל ולא אנוסין יחוב כשהלך אלא כשאחד רוב והשני אינו רוב, דאז נחשב הרוב למהלך, משא"כ כשהשניהם רובים ואחד יושב ואחד עומד, לא אפשרי ששניהם נחשבים למהלכים דו"ק, אמנם עי' שרית משה הלכות ח"ו סי' ק"ס שבנסיעה אין כלל דין קינה היחוד, ובאו סבדו ובאר משה שם האריכו לתנאה עלי.

פסקים

סימן תמ"ד - קימה ודוד

ותשובות

רא

מפניהם [וראה אות ה' אם מחויב לתת להם את מקומן].

האיסור להמנע מלהתחייב בקימה
א. סעיף ג', שו"ע: אסור להעצים עיני סמט קודם שתיק לתוך ארבע אמותיו, כדי שלא יצטרך לקום מפניו כשתיק לתוך ארבע אמותיו. ויש שכתבו⁶⁸ שבכלל זה אם האדם יודע שהחכם או הזקן עומדים לבוא שם, אזי אסור לאדם להקדים ללכת למקום אחר, אם כוונתו להמנע מלעמוד מפניהם.

קימה בשעה שקוסק במלאכתו וכו'
ב. סעיף ה', שו"ע: אין בעלי אימניות חייבים לעמוד בפני הלמד חכם בשעה שקוסקים במלאכתו. וכן הדין⁶⁹ לגבי קימה מפני זקן. וטעם הדבר שפטרו את העוסק במלאכה לקום, משום⁷⁰ דאנן סהדי שהם מוחלים על כבודם כדי שלא יהיה לאדם ביטול מלאכה. ומכאן אתה דן שאינו צריך לעמוד בכל אופן שיש חסרון כים מחמת הקימה, ומכל מקום⁷¹ נותר להחמיר על עצמי ולעמוד.

⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹

68. ערוה"ש סעי' ה', סי' הערות (למדינת אלשיך גרס' עמים קידושין ל"ג ע"א. ותי' שרית בצל החכמה ח"ז סי' קכ"ז אות י') שפיקר האיסור הוא דוקא בעציפת עינים בתוך ד' אמות שאו הוא עומד במקום החיוב, אבל אם הולך למקום אחר אינו בכלל זה, ומסיק דמינן תשיב בעושה תחבולות למשל מצות עשה דמעשים עלי' בעידנא דדירתא ע"ש. 69. שיירי בנה"ג וצ"ח הוציא אות ד', ברכי אות ד'. 70. מצוות דוד הלוויית מצוה כ"ג, ספר המקנה קידושין ל"ג ע"א. ובינה ללב נחיה אות ה' כתב שהקימה הוא משום כבוד התורה, ולכן פטרוהו במקום הפסד כי התורה חסה על מנונם של ישראל. 71. במבואר בשו"ע, וכן דעת רוב הראשונים. אכן דעת הרמב"א ודורין בקידושין ל"ג ע"א שאף העוסק במלאכת עצמו אינו רשאי להתמיד ע"ע, דמאחר שמדינא פטור רוב בעלי אומניות אינם עומדים ואם הוא יעמוד יראו הללו כעוברים על מצות קימה. 72. סי' שאלת רב ח"א פיה אות א' מהנרחק שליט"א. ויש לצרף לזה משיב בערוה"ש סעי' ח' שבעלי אומניות פטורים מלעמוד דוקא כשיושבים על הקרקע ויש בזה ביטול מלאכה אם יעמוד, אבל כשיושב על כסא אין הקימה אלא רגע בשיטתו ולא היא ביטול מלאכה ע"ש. 73. מלשון השו"ע נשמע שאין זה איסור גמור אלא שאינו ראוי, ובעשיב בסי' צידה לדרך למעל באר שכתב דברים א', וכיב בשו"ת דברי יציב בהשגחות סי' פ"ז אות ד', אבל בסי' ב"ט במשקן ה"ל ת"ת פ"ז ה"ג מצדד שהוא איסור גמור ע"ש. 74. ומשיב השו"ע שמי שמקיף הדרך כדי שלא יעבור בפני האנשים זכות הוא לו הכוונה שזוכה לאורכות ימים, וכמו שאמרו בקידושין ל"ג ע"א ענן דמקיף וי"י. 75. יש שהאחרונים החולקים ע"ז נכריי סק"י, וכתב בזה אדם כלל פ"ט סעי' ט"ז, ובערוה"ש סעי' ח' הביא דברי הש"ך ומסיים דמינן כל חכם שמונע את עצמו מלילך לפני הציבור כדי שלא להטריחם יקבל שכר טוב מן השמים.

א

ב

ג

ד

ה

ו

ז

ח

ט

י

יא

יב

יג

יד

טו

טז

יז

יח

יט

כ

כא

כב

כג

כד

כה

כו

כז

כח

כט

ל

לא

לב

לג

לד

לה

לו

לז

לח

לט

לס

סא

סב

סג

סד

סה

סו

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

סט

סס

סז

סח

וכתבו כמה אחרונים⁷⁶ שכל זה מיירי במקום שהציבור מדרקרים במצות ומקפידים לקום מפני חכם וזקן, אבל אם אין הציבור מדרקק בזה, אזי אם עובר בפניהם יש בזה אף משהם ילפני עוד לא תתן מכשולי (כשיסל ללכת בדרך עוקפת), ולכן באופן זה אסור אף כשאינם יושבים על הרקע.

ובכל אופן⁷⁷ שעומדים מפניו יש לסין לשם שמים וכדי לזכות את הציבור במצות, אבל לא יסוונו חלילה לכבוד עצמם, כי תועבת ה' כל גבה לב.

אוצר החכמה

קימת חכם מפני זקן וזקן מפני חכם
יד. סעיף ה, שריף: אפילו חכם שהוא ילד קטן
מפני הזקן המופלג בוקנה, ואיזי חייב לקבוע מלא קומתו, אלא כדי להדור. וכתב בחי ארם (מל פ"ט סעיף ד') שכל זה דוקא כשהזקן אינו חכם, אבל אם הזקן חכם צריך החכם הצעיר לעמוד מפניו מלא קומתו.

ובמשי"כ השדי"ע שצריך לעשות הידור, דעת כמה אחרונים⁷⁸ שאם החכם הוא מופלג בחכמה יותר מסתם חכם, אזי אינו צריך לעשות לזקן אפילו הידור.

וחנה בשדי"ע לא נזכר אם זקן צריך לקום מפני חכם, אכן הלבוש כתב⁷⁹ בפשיטתו שאף זקן אינו עומד מפני חכם אלא ערשה לו הידור.

קימת הידור מפני זקן או נ"ר

פ"י. שם: ואפילו זקן נ"ר, מזהירים אותו ברברים וטוחנים לו יד לשוטבו. אבל אין חיוב⁸⁰ לעמוד מפניו, אלא רק⁸¹ להדור ברברים כגון להקדים לו שלום וכדו', וכן לעמוד ולתומכו כשצריך עזרה. ופשוט⁸² שזה דוקא בזקן בן שבעים שנה (וכמו שכתבאר לעיל אות ג', וע"ש).

ויש לציין כי דעת כמה ראשונים⁸³ שאין חיוב להדור נ"ר ברברים הללו, אלא בגוי הנקיים ו'

76. סי' רצוף אהבה (למחזיק אלמנה) קידושין ל"ג ע"א, עין יעקב קידושין שם, מלא יועץ ערך כבוד חכמים, העמק שאלה (שאלות ק"א אות ה'). ועי' ברצוף אהבה ופלא יועץ שם (וכי' בשערי דעה סק"ב) שאם חאה שמצות תביבות על הציבור אזי אדרבה יש ענין לעמוד בפניהם כדי לזכותם במצות קימה, אם אין כוחו לעמוד שם כדי שיקמו אלא בשביל לזכותם (וכן מפורש בערוך המובא לעיל הערה ו'), ואף אי נמצא והמדרש חולק על השיט דילן - וכמו שהעיד בחתים קידושין שם, ובפסח ל"ב שם אות ו' תוד - מ"ט בבה"ג שאין יושבים ע"ג קרקע ומצד הרין אין איסור, שפיר ראה לקיים דברי הגורדו, מלבד כשיש חשש דלפני עור, וראה בארובה בספר 'קובץ' (למחזיק מדינת דת) הל' ת"ת פ"ז הי"ג, ובעיקר דבריהם דע כמה אחרונים אמאי הו' בגדר לפני עור, והא יכול החכם הזקן לפתול על כבודם, וצ"ל שהוא כדעת החוסי קידושין ל"ב ע"א ו"ה (ומה"ל שיש לפני עור אף במתבין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה. 77. עי' מסהרין ו' ע"ב שכאשר היו עושים כבוד לר"ב היה אומר לעצמו הפסוק יאם יעלה לשמים שיא, כולל למצא יאברי (כדי שלא תווח דעתו עליו, רש"י) וכ"כ עמודי חיים (למחזיק מלפני זכ"ל) עמוד התורה סי' כ"ד מביא בשם סי' הקמה שהקשה שבשארם מקיים מצות קימה והידור הו' מצוה הבאה בעבירה כי גורם לאדם שקם מלפניו להתנאות, וכעמודי חיים מיישב דעתו כיון שאינו נזכרת שיתנאה לא הו' מהבב"ע, כי הוא מקיים מצות הכורא, ואם השם מתנאה עוזו ישא ע"ש. ובפלא יועץ ערך כבוד חכמים כתב שראוי שלפני שעושים כבוד לחכם יתן החכם אל לבו ויאמר יודע אני בעצמי שאיני כדאי וכו', כדי שלא יענה לבו שהנכבד, וכבר כתב בספר חסידים סי' פ"ד שכל מה שאדם נהנה בעוה"ז בכבוד שעושים לו מנבים לו מנביותיו לעוה"ב. 78. עמודי האורים על הידאים סי' ל"ז אות ג', לב מבין הל' ת"ת פ"ז הי"ט. 79. וכי' בספר המקמה קידושין ל"ג ע"ב, וכן מצוד בערוה"ש סי' ט' ע"ש. 80. ועי' בית דאדרבה נכון להמנע מלעמוד מלפניו. 81. ועי' ב"י (ושנה דברו בסוף משנה הל' ת"ת פ"ז הי"ט) שכתב כדעת הרמב"ם שחיוב זה הוא מדאורייתא, וכן דעת כמה ראשונים (ראה תרדים מ"ט מה"ל פ"ד אות ה'). אבל החוסי בקידושין ל"ב ע"ב דיה מאי כתבו שהוא מדרבנן, וכי' בסמ"ג מ"ע י"ג, וכי' הבית והדרישה סק"א. 82. ולא טרע מקימה מפני זקן ישראל - בית. 83. ידאים סי' רל"ג (ע"ש

מחבירו בחכמה, צריך השני לעמוד מפניו. וכן⁸⁹ אם אחד מהם הוא גם זקן צריך השני לעמוד מפניו.

אבל הגדול אינו עומד מפני הקטן ממנו, ועל זה הוסיף הרמ"א שאפילו הרב לתלמידו יעשה לו עב"פ הידור. וכן נהגו גדולי עולם⁹⁰ לכבד אפילו את המתחילים בדרכי הלימוד, כדי⁹¹ לחבב את התורה על לומדיה.

ועוד מבואר בראשונים⁹² שאם אחד תלמיד של חבירו, חייב לעמוד מפני השני אע"פ שהשני אינו חכם יותר ממנו.

ולענין משיב השו"ע ששני זקנים ג"כ אינם עומדים זה מפני זה, פשוט שמי שהוא בן שישים צריך לקום מפני מי שהוא בן שבעים [אע"פ שיש דעה⁹³ שגם בן סי נחשב ליזקין].

מצוות בני נח, שאם לא כן הרי הוא בכלל רשע שאפילו מפני ישראל רשע אין עומדים. ויש שכתב⁹⁴ שלכן לא ראוי ולא שמענו שמהדרים זקן גי'.
אוצר החכמה

ופשוט⁹⁵ שמפני גר זקן צריך לעמוד מלא קומתו, וככל⁹⁶ משפט ישראל זקן.

קיטת חכמים או זקנים זה מפני זה; קיטת רב לתלמיד

מן. סעיף ח', שו"ע: שני חכמים ושני זקנים, אין אחד צריך לקום מפני חבירו, אלא יעשה לו הידור. רמ"א: ואפילו הרב לתלמידו יעשה לו הידור קצת. וכל זה בשני חכמים שהם שוים בחכמה זה לזה, או אינם חייבים לעמוד זה מפני זה, אלא⁹⁷ עושים רק הידור, אבל אם⁹⁸ אחד מהם גדול

אח"כ 1234567

שחובב הכבוד בגוי הוא חזק בחסידי אדו"ע, אבל גוים שבוהיו הם מגלים עריות ושופכי דמים, ואין לכבדם ולקום מפניהם וכו' יעשה לו הידור. וכן בעמודי האורים על היראים סי' ל"ו שגם הרמב"ם והאור לא מיידי אלא בגוי המצחוק בכשרות, אבל בסתמא וכ"ש מי שאינו מצחוק בכשרות אין להדרו ולכבדו. ⁸⁴ שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' ק"ט, ע"ש שבוהיו אין בעולם גוים הנקיימים ו' מצוות בינ מפני ציווי השירה, איך סתם עומדים הוא בכלל רשע. ⁸⁵ יד שאל סק"ב וראה בעל השורים וקרא יט ל"ב יעפני שיבה תקום, וסניך וכי יגד אתך גר, למד כל הראוי אפילו מפני זקן אשכנזי, ובביאור כונתו כתב בס' עטרת אדיר (להוציא), על כוונת שם שמשפחות המסוקים מוכח שעומדים אף מפני גר שנתגיד בקמתו, ומגילא ע"כ שיש לקום מפני זקן עם הארץ וכא"כ בן יהודה. ⁸⁶ ופי' יד שאל שאין נזהרים לו ע' שנה נעשה שנתגיד אלא נעשה שטלד, ולא אמרי' בזה גר שנתגיד בקטן שטלד דמי [ומביא ראי' מהא דאמרי' בויקרא פל"ה שאמר הקב"ה אני קיימתי מצות עניית זקן תחילה, שנתגיד מפני אברהם, חוץ שאע"פ שלא עבר ע' שנה נעשה שטלד, אפ"כ קם מפניו שדן זקן]. ברם יש מצדדים דבעי ע' שנה משנתגיד, עי' שו"ת שו"ת יצחק סי' תע"ג אות י"ג. ⁸⁷ ולא נרע מתיח שמחל על כבודו שעדין צריך לעשות לו הידור - שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' קס"ו. ⁸⁸ יע"ש קידושין פ"א סי' ס"ט, וראה שזה דוקא היכא דניכר להדיא שהאחד גדול מחבירו, וזה אף בשו"ת על כרדף אחד גדול מחבירו דאיא לצמצם שיהיו מנש באותו דרגת חכמה. ⁸⁹ כדלעיל אות י"ד. ⁹⁰ הגהות נישומות הל' ח"ה פ"ה אות ב' נדרי בר"ע סק"א ובבית ובדרישה, שמהרים מרחמב"ר היה עושה הידור לתלמידו אפילו לאותם שאינם חשובים כולי האי, וכשרית פאת שדך ח"ג סי' ק"ט אות ו' הביא שכן מהג הגדול בעניני חז"ל, סי' מצוה ששה עשר תקט שהחזירא חז"ל היה עושה הידור לבני תורה צעירים שבאו לפניו אף בשלא הכירם, וכן ידוע על שד גדולים וצדיקים. ועי' שו"ת שלמות חיים ייד סי' של"ג בשם מהרי"ל דיסקין חז"ל. ⁹¹ ראה פלא יעקב וסד נדו חסידים "אבל ראי' לחכמים לחלוק כבוד לחבריהם, שהרי אמרו וזנות מפרסות זו את זו תיח לא כ"ש, ולא מביא הת"ח שעומדים זה מפני זה ומהגים כבוד ביניהם, אלא אף לפני שנתחיל בדרכי הלימוד ראוי אפ"י לחכם גדול שחלוק לו כבוד מתרי טעמי, א' כדי ששמעו יראו וכן יעשו, ועוד כדי לחבב את התורה על לומדיה בראותם שבוה של תורה, כי מוצאי ימצא חיים צדקה וכבוד. ⁹² תוס' הרא"ש קידושין ל"ב ע"ב, רמב"א שם, ועי' ביאור הגר"א סק"ג. ⁹³ לעיל אות ב'.
אח"כ 1234567

וכן יש מי שכתב⁹⁴ עוד שאף בשני זקנים ממשי, אם יש ביניהם הפרש של עשר שנים ויותר, צריך הקטן סביניהם לקום מפני השני.

אה"ח 1234567

חכם המופלג בחכמה יותר מחכמי דורו;
נדרו ודיני

י. סעיף י', שו"ע: אם הוא מופלג בחכמה אפילו אינו רבו, דנו ברבו מובהק. רמ"א: מי שהוא גדול הדור ומפורסם בדורו בכך, נקרא מופלג בחכמה. כוונת הרמ"א לפרש⁹⁵ דברי השריע שימופלג בחכמה היינו שהוא גדול הדור, וביאר בשי"ך (סק"ב) שהכוונה שהוא מופלג בחכמה יותר משאר חכמי דורו, ולא די⁹⁶ שבעירו אין גדול ממנו. ומה שכתב הרמ"א ומפורסם בדורו בכך היינו⁹⁷ שרוב העולם מחזיקים אותו לגדול הדור. ולפי זה נמצא שרין זה נהג רק ביחידים כמש ששחלן הקביה בכל דור דור.

ומתורף דברי השריע והרמ"א⁹⁸ נראה שלא רק לענין קימה⁹⁹ יש לו דין רבו מובהק, אלא לכל הדברים, וצריך לנהוג בו כל הדינים שנחבארו בסי' רס"ב. אמנם יש מהאחרונים¹⁰⁰ שכתבו שדוקא בפניו נתנו לגדול הדור דין רבו מובהק, אבל שלא בפניו לא.

קימה מפני חכם או וכן בעת הלימוד והתפילה

יח. סעיף י"א, שו"ע: אפילו בשעה שהוא קוסם בתורה, צריך לעמוד מפניו. וכתבו הפוסקים¹⁰¹ שדין זה לא נאמר דוקא ברבו [שבוה מיירי השריע בסעיף הקודם], אלא אף מפני כל חכם או וכן צריך לעמוד אפילו באמצע הלימוד. ולא עוד אלא אפילו¹⁰² אם נלמד לאחרים צריך לעמוד, אם¹⁰³ לא יגרם מכך ביטול תורה רובים. ואולם יש שכתבו¹⁰⁴ שאם הקימה הבטלתו מלימודו אינו חייב לעמוד אף בשלומד ביחיד.

אוצר החכמה

ולענין אם צריך לעמוד מפניהם בשעת התפילה, נתבאר בסי' ר"ט אות כ"ז ומשם תדרשנו.

בסעיף י"ג י"ד וט"ו, נתבאר דין קימה מפני נשיא ואב בית דין, ולא נזקקנו לזה מאחר שכבר כתב השי"ך (סק"א) ושאר הפוסקים שבזמנינו אין לנו דין נשיא ואב"ד.

קימה מפני 'בעל מעשים'

יט. סעיף י"ב, שו"ע: חכם אפילו מופלג בחכמה, רשאי לעמוד בפני מי שהוא בעל מעשים. הכוונה¹⁰⁵ שאין כזה משום ולול בכבוד תורתו אם יעמוד מפני 'בעל מעשים'.

94. ישיש שם. 95. שרית דבר משה ח"ג אורח סי' חי [וכן נראה בערוה"ש סי'ג], הביאו בברכי אורח סי' תע"ב סק"ז חולק עליו, ולדעתו כוונת השריע שכל המופלג בחכמה יותר משאר חכמי דורו חשיב רבו מובהק אע"פ שאינו גדול הדור, ודלא בהרמ"א. 96. עמחי האורים על היראים סי' ל"ז אות י'. 97. גטו חיים (לחז"ת מלגני וז"ל) מערכת ר' אות ה' בשם מהר"ם טייך סי' צ"ט. 98. וכן גפורש בדרכי משה אורח סי' תע"ב סק"ג. 99. ודין הקימה לפני רבו מובהק שייך לדין קימה לפני אביו המבואר בסי' ר"ט אות בית. 100. שבילי דוד יורד סי' רמ"ב סק"ד, ע"ש שלא מסתבר לומר שלכל הדינים נחשב לרבו מובהק, דאטו צמא שכל אדם שרוצה להורות יש לו ליטול רשות ומחילה מגדולי הדור. ולא מצאנו עוד להאחרונים שהעידו בזה, אכן כדמות רא"י ממש"כ בשיח"י ברכה סי' רמ"ג סק"ז שאפי' חכם מופלג בדורו אסור לו להשתמש עם שונה הלכות, מפני שלענין זה אינו נחשב לרבו [ובברכי סי' רמ"ז סק"ג נסתפק בזה]. ועי' מהר"ם מהרי"ל הל' שמוחת אות ה' שעל גדול הדור שמת צריך כל אדם לקרוע עליו, ולדברי השבילי דוד צ"ל שאף זה נחשב לבפניו ויל"ע. 101. לבוש הבא, יפה ללב חיים אות י"א, בן איש חי (נסח ב' כי חמא דית, ערוה"ש סי' 102. שרית שלגת חיים סי' שביה. 103. שרית עמק התשובה (לחז"ת ראש שלט"א אורח סי' א'. 104. שרית צ"ח אליעזר חיד סי' י', שרית ויבוך דוד ח"א סו"ס כ'. ע"ש שכן עלה ממש"כ הלבוש והנעם ששמו אף כשעוסק בתורה הוא מפני שאין הקימה מבטלתו מהלימוד. 105. ט"ז סק"ז, שי"ך סק"ז.

בגמ' (ערוך פ"ו ע"א) שרבי¹¹² היה מכבד עשירים.

ק"מ מפני 'עושי מצוה'

ב. שם: מי שהוא בעל מעשים, ורע דאיתא במשנה (ביכורים פ"ג ה"ג) שכל בעלי אומניות שבידושלים חיד עומדים לפני מביאי הביכורים, ומכאן¹¹³ יש ללמוד שיש חיוב לעמוד מפני כל עושי מצוה, וכן כתב השד"ח (סי' שס"א סק"ד) שצריך לעמוד מפני נרשאי המטה של מלך, שמקיימים מצות לית המלך, והוא הדין¹¹⁴ בכל דבר מצוה שאדם

והנה מדברי השו"ע¹⁰⁶ עולה שאין חיוב לעמוד מפניו, אלא שהוא רשאי לעמוד, אולם דעת הרבה ראשונים¹⁰⁷ שיש חיוב לעמוד מפניו, וכתבו הפוסקים¹⁰⁸ להתמיד בדעה זו.

וגדו 'בעל מעשים' הסונה¹⁰⁹ לבעל צדקה גדול או בעל מעשים טובים שהוא¹¹⁰ ירא שמים וירא חטא, ואע"פ שאינו זקן ואינו מופלג בתורה.

אוצר החכמה

ואפילו¹¹¹ רק עשירים העוסקים בגמילות חסדים ראוי לעשות להם כבוד, וכמו שמצינו

106. דאזיל לטעניה בבי שאין חיוב בדבר, וכמו שביאר האחרונים בדעת השו"ע (ב"ח, וד"ה סק"ד, סי' סק"ד, סי' סק"ד).
107. ר"ן קידושין י"ד ע"א, יד רמ"ה קידושין ל"ג ע"ב, רבינו יוחנן נ"ב ח"ה, שו"ת בנימין זאב סי' רע"ב, שו"ת הרדב"ז ח"ה ס"ס קס"ז, וכן מראה דעת הטור. 108. בית, ט"ו סק"ד, ש"ך סק"ד, ספר הנקמה קידושין ל"ג ע"ב, שו"ת חתם סופר י"ד סי' רל"ג, ערוך שו"ע י"ד ע"ד, ועי' ברכ"י סי' ת"א סק"ה שיתכן שאף לדעת אלו יש לקום מפניו דוקא אם הוא קצת חכם ע"ש, וכן מצד בתשובות מהנהגות ח"א סי' תקל"א.
109. בקידושין ל"ג ע"ב אמר ישא"ר יחזקאל ובעל מעשים היוי ולא נתבאר שם גוד 'בעל מעשים', ובתוס' הנאמרים סי' ב' איתא שבעל מעשים הוא ישוב עין בצדקה ובצרכי ציבור ובמידות טובות, והטור כתב י"ד שהוא חסיד ובעל מעשים. 110. הבי' צ"ח לז"ח מה הגמ' דשבת ל"א ע"ב ח"ל הגמ' ירבי סימון דרבי אלעזר הו' יתבי, ח"לף ואזיל רבי יעקב בר אבא, א"ל חד לתבירה מ"ק מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא, א"ל אידך, מ"ק מקמיה דגבר בר אורחין הוא, א"ל אמאי לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את בר אורחין הוא, ופירש"י שכוונת הגמ' שדחיל חטאין (ירא חטא) הוא יותר שבה מ"בר אורחין (ת"ח). ונראה מהב"י דבעי שיהיה ירא חטא (ועי' ח"א למהרש"א שבת שם), וכתב בשו"ת תשובות מהנהגות ח"ד סי' ר"ח שלפ"ז מה שאמרו על ר' יחזקאל שהיה בעל מעשים היינו שהיה ירא חטא, ועי' שם בח"ה סי' ע"ה שם שעוסק במצוות בפס"ס ובפרט בהרכבת תורה, ושכן להתבוננות לכבוד ה' ותורתו, אין לך בעל מעשים גדול מזה. 111. תשו' הנאמרים שם, ובאגרת הרמב"ן כתב יוכל אדם יהיה גדול מןן בעיניו וכו' ואם חכם או עשיר הוא על"ך לכבדו, הוי"ק שיש ענין כבוד לעשירים, ועי' קיצושי' סי' כ"ט טע"ג ג' שמביא ג"כ שיש לכבוד עשירים יוחתשוב בדידות כי הש"ת נתן לו עושר מסתמא ראוי הוא לכ"ך, וכע"ז בפ"א ירמ"ך ט"ז חס"ת, ובסי' אורח מישורים סי' ד' סק"ג מסמ"ך לזה הפסוק 'פזר נתן לאביהם' ועי' קדו' תורה בבב"ד שיש לכבוד העשירים העוסקים בגמילות ויעי' שו"ת אפרקסטא דע"א ח"א סי' ג' 112. וראה פרס"ת נאה במנהגי מהר"ל (בסוף הספר אורח ל"ה) ע"ש רמב"א בגליון ה"ח ע"ה ע"ה שם דהא דרבי כיבד עשירים, הוא משום שגם רבי היה עשיר מופלג, ולכ"ך הרגיל את עצמו לכבד את העשירים, כדי להרגיל את העם שגם את הכבוד שיכבדו את רבי עצמו יהיה בשביל עושר ולא בשביל תורתו, כי לא רצה להשתמש בכבודו של תורה לטול עטרה להתגדל בה. 113. ירושלמי ביכורים שם, ודעה בקידושין ל"ג ע"א אמר על משנה זו 'אמר ר' יוסי בר אבין, בוא וראה כמה חביבה מצוה בשמחה, שהרי מנפיהם עומדים [בעלי אומניות] בשעה שעוסקים בטלאבותן, ומפני תלמידי חכמים אין עומדים, ומסקינן ודלגא דוקא במביאי ביכורים צריכים בעלי האומניות לעמוד, כי אם לא יעמוד מנפיהם ולא יכבדום אתה מבשילן לעתיד לבא שלא יביאו עוד ביכורים, וכתבו הראשונים שכוונתו צריך לעמוד מפני כל עושי מצוה, ודוקא כשיש כישול מלאכה אין חיוב לעמוד (ולא מביאי ביכורים), וכמו בקימה מפני ת"ת, ובמפורש בירושלמי שם שצריך לעמוד מפני כל עושי מצוה. 114. פ"ו י"ד סי' שס"א סק"ב, וכן מבואר בראשונים: רע"ב ביכורים שם, ספר חסידים סי' תק"פ, תשב"ץ קטן סי' תקל"ה, תו"ד, ובשליה מסי' יומא (א"ח קצ"ה בבב"ד י"ד ח"ה) מביא לשון הרע"ב, ועי' שם שמה יש ללמוד ק"ו דהערשה מצוה בעצמו שיעמוד בעת עשייתה לעמוד ולשרת להש"ת, וראה שם בן איש חי הנ"ל ב' ח"ב א"ח י"ח שמביא דין זה, ומסיים 'זהו מה עושה

הולך ומתעסק בה יש לעמוד לפניו, ואפילו¹¹⁵
אם העוסק במצוה הוא עם הארץ.

ובגדר 'עושי מצוה' יש מי שכתב¹¹⁶ שהכוונה
רוקא למצוה בשעתה, דהיינו שיעסק במצוה
הנהגת בזמנים ידועים ואין להם תשלומין.
כגון¹¹⁷ מי שאי התעסק לברית מילה או נושאי
המטה שהמט בה וכו'.

וראה עוד להלן סי' רנ"ז אות ר' לגבי קימה בפני גבאי צדקה.

חכם ואז וכן ששחילי על בבורם

כא. סעיף י"ד, ש"ע: וכולם שמחו על כבודם, כבוד מחול, ואעפ"כ מצוה לכבד ולקום מפניהם קצת. היצא מזה שבין חכם ובין וקן ¹¹⁸ שמחלו על כבודם שוב אין צורך לעמוד מפניהם ואולם ¹¹⁹ אינו מועיל אומדנא שמחלו. אלא

אוצר החכמה

צריכים למחול בפירוש או כשיש אומדנא רמב"ם.

אמנם דעת הרבה אחרונים¹²⁰ שלא כל חכם יכול למחול על כבודו, אלא דוקא חכם שמחדש חידושים שאז נחשבת התורה שלמד לתורתו, אבל אם אינו בדרגה זו אינו יכול למחול על כבודו.

ומטי"כ השר"צ שאף לאחר המחילה מצוה לקום מפניהם קצת (והיינו יהידור), נראה¹²¹ מלשון זה שאינו חיוב גמור, אלא שאם יעשה כן למצוה תחשוב.

יש לציין מה שכתבו האחרונים¹²² שאין ראוי לחכם למחול תמיד על כבודו, ובפרט¹²³ בפני המון העם, משום שע"י כך יתבטל כבוד התורה. אבל בזמן לא מצינו ענין כזה, ואדרבה יש שהקפידו למחול תמיד כדי שלא להכשיל בו

בטראד יעא, אם אדם יושב בביתו ויודע ששוליוכין הענת ברחוב כנגד ביתו ומלוקן אותו, שיקננו כל אנשי הבית ויעמדו גלא קמחם בתוך ביתם עד שיעברו כל המלוקן גאאותו רחוב שכנגד הבית ההוא'. 115. ספר חסידים שם. ובביאור הענין פי' ליקטו אפרים וציא פמיו. 116. שורת מדע ביהודה מהחזיק סי' כ"ז נעיש שדוקא במצוה שאינה נהגת בכל יום, דאל"ה אשו יחויבו בעלי אונטיות לעמוד מפני כל מי שקורא קריש או מפיה תפילין או עוסק בתורה וכו'. ומאידך יש לציין שמדבריו הפניי בקידושין ליג ע"א עולה שאף השוסק בתורה נחשב לעושי מצוה, וכיז בתורת משה להתחיל פרי תצא דיה במס' מכות. אולם אפשר דיש לדחוק בדבריהם ודוקא תורה חשיבא כיון שחובתה בכל עת ובכל שעה, משאיכ' שאר מצוות הקבירות בכל יום אינם נחשבות לעושי מצוה לענין זה [כיז כדי שלא לאפשרי בעמי' וכדי למלטם מתעניתות המביי' דלעיל ויל"ע]. 117. ברע"ב שם הוכיז משאי הגמא וטשאי החינוך לברית טילה, ברכי' סי' רס"ה סקיב בשם מהרי"ש לענין טשאי החינוך, והובא גם בספר המקנה קידושין ליג ע"א. ועי' שלטי הגבורים (על המדבר' שבת פ"ט סי' תכ"ח) שהרי"ג היה נזהג לעמוד בשעת הברית גופא מפני 'עושי מצוה' ע"ש. 118. כן משמע מלשון השדיע שכולם שמתלו' כבודם מחול, וכמ"ש בשו"ת או נדברו ת"י סי' ל' ובשו"ת אור לציון ת"א י"ד סי' ט'. וכן מפורש בשו"ת הרדב"ז ת"ח ס"ס קס"ו. אגנ"ס בתורה תמימה שמוות ליג אות ט' מצד שוקן אינו יכול למחול על כבודו. 119. בית לחם יהודה סי' רע"ב סעי' ל"ב. 120. ברכי' סי' רנ"ז סקכ"א, שורת בנין ציון סי' פ"ג, שורת תשובה מאהבה ת"א סי' קע"ד נעיש שמשמע זה הוא הרבה גדולים קדושי עליון שלא מחלו על כבודם, כי מחוב גדת עשותנותם לא החזיקו עצמם שיגשו בתורה כיז שיהיה נקראת התורה על שמם, שדי חמד ומעלה כ' כלל ק"ז אות י"ח בשם סי' ד"ח רענן (לכל מיא) ועד פוסקים, ועוד מצדו בשו"ת שם שאף חכם המפורש חידושים יכול למחול רק על ענייני הכבוד שנתוספו לו משום גדלותו בתורה, אבל הכבוד שראוי לכל חכם כפי קימה אינו יכול למחול, ומסק' דעבי' לפי דברי הפוסקים הגיל שרק העתיד חידושים יכול למחול, אי"כ יותר עמה שלא למחול על כבודו שאו אינו מחזיק את עצמו במדרגת גאון שיוכל למחול על כבודו. 121. שלחן גבוה סי' רמ"ב סקפ"ב, ח"י הגר"י הל' ת"ת פ"ה ה"א, ודע שיש מהאחרונים שכתבו שעל הדיבור אין החכם יכול למחול, ואבתי איכא מצוה להודו ומכוח חולן הל' ת"ת שם. היגמ' שהודו להודו הוא משה שאם לא יעשה יודו דה' בגד ביוק, ועל כיון כבוד תורה אינו יכול למחול וכו' וכו', אבל בשו"ת להורות נתן ת"ז סי' פ"ו אות י' מצד שאף ע"ז מהני מחילה. 122. חורא י"ד סי' ק"א סקיב, וכן דיוק בסי' שאילת שלום מהר"י פ"ק וצ"ל על השאלות שאילתא ק"א מדברי השאלות שם, שורת פאת שדר ת"א סי' ק"ב. 123. העמק שאלה על

פסקים

סימן תמ"ד - קצת ודוד

תשובות

ח

קודם, ובמסיבה של משה או של נישואין הוקן קודם.

אם אחד מופלג בחכמתו או בזקנותו, והשני אינו מופלג, אזי המופלג קודם.

אם שניהם אינם מופלגים, אלא שאחד גדול מחבירו בחכמה ואחר גדול בשנים, אזי¹²⁹ הגדול בשנים קודם, מפני¹³⁰ שאין פחיתות ולחול לחכם שאינו מופלג כשמצביעים את השני, כי הוא ירע שמצביעים את השני מפני שגדול.

ורע שבאופנים שהוקן קודם, הוא בתנאי שלא יהיה הוקן עם הארץ, שאז בכל אופן החכם קודם.

בשר' סק"ג מביא בשם הב"ח¹³¹ שמה שאמרו שבנישואין חלף אחד וקנה, הכוונה גם שיש להקדים לחשיא את הנחלים בשנים, אק"ש שתצטרך גדול יותר בחכמה והאחרונים שקלו וטור הרכה כדן זה, ולא מצאנו לנכון להאריך בזה מאחר שאין כאן מקומו, אך יש לציין מה שכתבו הרבה אחרונים¹³² שכל דין זה אינו איסור מדינא אלא מצד גימור ודרך ארץ, ובכל שאלה יש לשקול כל הצודדים בזה.

אדם שאינם עומדים בפניהם, ובתשרי הרביו (ח"ת סי' קס"ז) כתב יזכר להסיר מכשול, כל זקן שאינו רואה אני אומר לו¹³⁴ שימחול על כבודו לעולם.

ורע שהחכם יכול למחול וקא על כבודו, אבל על ביותו אסור¹³⁵ לו למחול, כדן שהוא בזיון כבוד התורה, ולכן אף החכם צריך לזהר בפעויו שלא לגרום ללחול בכבוד תורתו, וכמו שנכתב בס' רמ"ג אות ט'.

קריסת החכמים וחוקנים בסדר הישיבה בבית המדרש ובמקומו וביוצא

כב. סעיף י"ח, שריע: היו ביחד חכם וזקן ובר' בישיבה של חבר' תורה חולכים אחד החכמה לחישוב החכם בחדר בראש ולדבר תחילה, ובמסיבה של משה או של נישואים חולכים אחד חזקת לחישוב בראש ובר'. סיכום כללי הקרימה בסדר הישיבה וסדר המדברים כשיש חכם וזקן (והיה כשיש כמה חכמים וזקנים), כפי העולה מדברי השו"ע והפוסקים:

אם שניהם מופלגים (דהיינו¹³⁶ שהחכם מופלג בחכמה והזקן מופלג בזקנה), אזי¹³⁷ בישיבה של דין תורה וכן¹³⁸ בכל דבר שבקדושה החכם אחר החכמה

השאלות שם אות ה': אמנם מראה פשוט שאם יש חשש שלא יבדדוהו בקינה, בדאי עדיף שפי שימחול בלב שלם על כבודו כדי שלא יכשיל בניה בביתול מ"ע. 124. ועי' שו"ת מנחת ישראל (חש"ת נחשון וז"ל ח"א סו"ס מ' שכן הראוי לעודד את הזקנים על כך, שכאשר יתבארו ויבאיו לפני אנשים יקפידו למחול על כבודם, כדי שלא יכשילו את העין העם שאינם קמים לפניהם. 125. שו"ת ריב"ש סי' רכ"ב (עיינו בבדיקת לפנה"ס סק"ח). ובעיו בשו"ע לעיל סי' רמ"ג ס"ט שחכם שהורפחו במדהסיא אסור לו למחול על כבודו. 126. וחד מופלג בחכמה נכתב לעיל אות ב' (כן משמע בטור ושו"ע וכן דעת הרש"ם ב"ב ק"ב ע"א, ח"א במסקי ריא"ז קידושין פ"א ה"ח אות ל"ז שא"צ אלא שיהיה יותר מופלג בחכמה מהזקן, ומופלג בזקנה הכוונה לכן שבעים ברלעיל אות ג' (והלשון מופלג בזקנה הוזכר בטור בריש הסי', וכן בט"ז סק"ח. 127. בטעם החילוק בין דית למסיבה, עי' ידאים סי' רל"ג שגמבדים כל אחד ואחד לפי הקפדתו, והיינו שהחכם דעתו יותר בביטחונו בענין תורה והוקן בשאר מסיבות. 128. מאיזי ב"ב ק"ב ע"א, שו"ת בנימין ואב סי' רמ"ג, ולכארי הכוונה חקא לשאר עניני תורה, ואין הכוונה לכל סעודת מצוה, והוא מבואר בשו"ע שבסעודת נישואין הוקן קודם. 129. והוא דעת רוב הראשונים - רש"ם ב"ב ק"ב ע"א, רא"ש קידושין פ"א סי' נ"ד, סג"ק מצוה נ"ב, מאיזי ב"ב שם, טור. ויש לציין משיכ השיך סק"ד שדעת הר"ן בקידושין ל"ב ע"ב (בשם אחרים) שאם אין שניהם מופלגים הו"ל כאילו שניהם מופלגים שבדית חכם קודם ובמסיבה וקן קודם. וכן נקט בריש קידושין פ"א סי' ע"א. 130. ט"ז סק"י. והוא מדברי הרש"ם והמא"י שם. 131. וכן הסי' בס' ר"ח סק"א. ועקור הדבר בב"ב ק"ב ע"א גבי במת צלפתד שנישאו לפי סדר גדלותן בשנים, וכן